

ROUSSEAU, J. J. *Návrh korsické ústavy*

Praha: Karolinum 2024, 116 s.

Význam díla Jeana-Jacquesa Rousseaua nejen pro evropské politické a právní myšlení není jistě třeba obšírně připomínat. Jeho základní kontury jsou jasné a nesporné. O to více je pak ale záslužnější, když se k tomuto přidají i méně známé náčrty, které pomohou onen hlavní obrys zpřesnit a doplnit, a především pak i zasadit do celkového dobového kontextu. A právě takovou prací je i jeho spis „Návrh korsické ústavy“, jenž nedávno vyšel v nakladatelství Karolinum v rámci jeho ediční řady „Dějiny politické filozofie“. Z francouzského originálu „Projet de constitution pour la Corse“ jej pak do češtiny přeložila a také rozsáhlou úvodní studií jakož i poznámkovým aparátem opatřila Hana Fořtová. Konečně dlužno dodat, že tento počín je o to záslužnější, že se jedná o překlad první, který tak logicky premiérově umožňuje i širší české veřejnosti bližší seznámení se s tímto dílem.

Ono samotné pak má ovšem jen ráz nedokončeného fragmentu, který byl ve Francii poprvé vydán až roku 1861, tedy dlouho po smrti svého autora. Přesto je i v této podobě cenným pramenem poznání jeho myšlení v době, kdy už měl za sebou vydání svých nejdůležitějších děl (zejména tak slavné „Společenské smlouvy“). Konkrétně totiž Rousseau na návrhu korsické ústavy pracoval v letech 1764–1765, tedy v době, kdy je jeho osobní situace po vydání zatykače krajně nesnadná, a on sám se musí přesouvat z místa na místo, dokud příčiněním D. Humea nenachází bezpečnější azyl v Anglii.

Jedná se přitom „o práci na zakázku“, neboť podnět na sepsání návrhu ústavy vychází přímo od Korsičanů (konkrétně od M. Buttafoca), přičemž ovšem politická situace činí možnost jeho realizace už záhy bezpředmětnou, to, když po jejich vojenské porážce u Ponte Novu roku 1769 dochází k definitivnímu ovládnutí ostrova Francií.

Problematický je přitom ovšem už název díla (sám Rousseau jej pracovně označoval jako „Korsické záležitosti“), neboť velmi by se mýlil ten, kdo by z něj snad vyvozoval, že se po otevření knihy před ním objeví jakési již do článků konkrétní právní úpravy rozvržené znění ústavního textu.

O nic takového se zde však nejedná. Před čtenářem se naopak objevuje ze všeho nejvíce „esejistický útvar“, v němž autor rozebírá jak konkrétní politickou situaci Korsiky, tak se i obecněji zamýšlí nad faktory, jež vedou v lidském společenství v závislosti na okolnostech k nastavení správné vlády. Je přitom zajímavé, že i když jsou jeho názory často vnímány jako určitý protiklad Montesquieuho pohledu na tvorbu zákonodárství (sám spíše upřednostňoval poněkud abstraktní stanovení principů „politického práva“), v případě návrhu korsického nastavení ústavnosti (podobně jako ostatně i v případě „Úvah o polské vládě“ z roku 1771) vychází právě poměrně důsledně z místních podmínek jako podstatného faktoru její výsledné podoby.

Jak již naznačeno výše, klíčem pro uchopení celého spisu je – dle mého osobního soudu – skvělá studie Hany Fořtové, která čtenáře na následné studium samotného Rousseauova díla ve všech myslitelných aspektech velmi zdařile připravuje. A i proto je se u ní nutno podrobněji zastavit. Nejprve nás tak autorka seznamuje s významem a zejména genezí vzniku Rousseauova spisu. V této souvislosti se tak i sama odvolává na editory francouzského kritického vydání spisu o Korsice, kteří v něm vidí dvojí základní přínos: „prvním je prohloubení a projasnění Rousseauových náhledů na ekonomiku a správu veřejných financí v souvislosti s jeho úvahami o roli šlechty na ostrově, druhou je reflexe nad možnostmi demokracie, nad možným ztotožněním vladaře a suveréna realizovaným zde na příkladu Korsiky. Rousseau se totiž obrací na korsický národ jakožto na vladaře a navrhuje pro Korsiku republikánské zřízení s demokratickou vládou promíšenou s aristokratickými prvky“ (s. 11).

Tento citát pak lze skutečně i dle recenzentova úsudku považovat za vlastní vyjádření jádra sdělení, proč je i dnes zajímavé tento spis číst. Pokud se pak okolností vzniku spisu dotýká, Fořtová připomíná dlouhou tradici korsického boje za získání nezávislosti na janovské republice, jenž poněkud paradoxně nakonec vyústí (jak již ostatně i výše zmíněno) „k definitivní ztrátě nezávislosti ostrova jeho připojením k Francii“. V případě samotného Janova pak měly být opakující se „korsické revoluce“ 19. století vedeny spíše politickými požadavky na zastoupení ostrovanů v rámci janovské republiky než souběžně rostoucím daňovým zatížením. To pak ovšem ale i bylo záminkou ke vzpourám, podobně jako i zákaz nošení palných zbraní na ostrově z roku 1711.

Jistým úspěchem je pak v tomto kontextu rok 1755, kdy zde dochází k vyhlášení vlastní republikánské ústavy, jež ve svých klíkových institucích odrážela ideál polybiiovské smíšené ústavy. O její novou verzi je pak požádán právě Rousseau, přičemž ovšem uzavření versailleské smlouvy mezi Janovem a Francií roku 1768 zpečetěné následnou již zmiňovanou vojenskou porážkou odbojných Korsičanů znamená zmaření všech nadějí na realizaci korsické nezávislosti, a tak i uvedení ústavy založené na Rousseauově návrhu v život.

Ten sám v něm pak poměrně lichotivě hovoří o Korsičanech, jako „o lidu vhodném pro zákonodárství“, což opírá zejména o jejich konkrétní historickou situaci, z níž plynou i jejich ctnosti a možnosti. Mezi nimi pak vyniká zejména fakt „soběstačnosti“ související s orientací místní ekonomiky především na zemědělskou činnost, jež je pro Rousseaua vždy daleko větší zárukou celkového zdravého duchu národa než obchod mající své sídlo ve městech, jež tak časem i nevyhnutelně proměňuje v sídla úpadku a neřesti. V této souvislosti se ostatně často vrací i k „švýcarskému modelu“, kdy ovšem již i hovoří o jeho současném úpadku právě proto, že Švýcaři pozvolna opustili ideu vlastní soběstačnosti. V této souvislosti tak zmiňuje i ctnost „prostřednosti“ či možná lépe „uměřenosti“ („médiocrité“), jež má být republikánskému modelu vlastní. V této souvislosti se pak nepřekvapivě dostává i ke vzorům majícím svůj původ v antice, kdy kromě „mýtu Sparty“ kladně vyzvedává zejména údobí republikánského Říma.

Skutečně pak toto vše zaznívá i ve vlastním Rousseauově textu, když třeba hovoří o tom, co má být „základem zákonodárství Korsičanů“: „Využít vlastního lidu a vlastní země, pěstovat a soustředit co možná vlastní síly, opírat se pouze o ně a nepomýšlet na cizí mocnosti, jako kdyby tu ani žádná mocnost neexistovala“ (s. 55). Dále se obsáhle zabývá v rámci nejlepšího nastavení ekonomiky i daňovou problematikou, přičemž z hlediska

konstituování „lidu-suveréna“ je pro něj důležitá i úloha šlechty, kterou odmítá v její dědičné podobě, a naopak vítá v pozici těch nejlepších správců zájmů lidu.

Při hodnocení Rousseauova spisu však nemůže na druhé straně uniknout ani jeho „technokraticky-inženýrská poloha“, kdy možnost ustanovit ostrovu státní uspořádání jej vede i k myšlence „formování národu pro vládu“. Zde tedy autor nezaměnitelně vystupuje v roli „osvícenského vychovatele“, jenž chce vést „svěřený lid“ ke ctnostem bez ohledu na konstanty lidské přirozenosti, kdy dnešní čtenář poučený totalitními utopiemi 20. století žel příliš dobře ví, kam až může takový požadavek na upřednostnění obecného zájmu nad osobním vést. To je pak dobře patrné zejména v závěrečné části vydaného spisu nazvané „Fragmenty“, kde už se nejedná o esejistický text, ale o konkrétní navrhovanou právní úpravu, jež je tu striktně moralistická, tu však i kasuisticky úsměvná – viz třeba „Na ostrově nebude žádný kočár a církevní činitelé a ženy budou moci používat dvoukolák. Avšak lidé laického stavu, ať již jakéhokoli postavení, budou moci cestovat pouze pěšky nebo na koni, ledaže by byli zmrzačení nebo těžce nemocní“ (s. 96).

Inu, dostanete-li podnět zavést kdesi „své vlastní zákonodárství“, pak jsou možnosti jistě neomezené.

Radim Seltenreich

doi: 10.14712/2464689X.2025.11